

## ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.48:338.1

**Бошота Н.В.,**  
кандидат економічних наук,  
старший викладач кафедри фінансів,  
*Мукачівський державний університет*

### РОЛЬ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ ДЕРЖАВИ

**Бошота Н.В. Роль природно-ресурсного потенціалу в розвитку туристичної індустрії держави.** У статті узагальнено думки українських вчених, виділено принципово важливі для індустрії туризму складові поняття «природно-ресурсний потенціал», що дало змогу обґрунтувати його як частину запасів наявних на визначеній території природних ресурсів країни, що може бути залучена в індустрію туризму за наявності економічних можливостей та ефективного використання в ринкових умовах.

**Ключові слова:** туризм, потенціал, ресурси, природно-ресурсний потенціал, ресурси території.

**Бошота Н.В. Роль природно-ресурсного потенціала в развитии туристической индустрии страны.** В статье обобщены мысли украинских ученых, выделены принципиально важные для индустрии туризма составляющие понятия «природно-ресурсный потенциал», что позволило обосновать его как часть запасов существующих на определенной территории природных ресурсов страны, которая может быть вовлечена в индустрию туризма при наличии экономических возможностей и эффективного использования в рыночных условиях.

**Ключевые слова:** туризм, потенциал, ресурсы, природно-ресурсный потенциал, ресурсы территории.

**Boshota N.V. The role of natural resource potential in the development of the tourism industry of the state.** The article summarizes the thoughts of Ukrainian scientists and highlights the concept of “natural resource potential” that are essentially important for the tourism industry, which allowed to substantiate it as a part of the reserves of the country’s natural resources existing on a certain territory that could be involved in the tourism industry in the presence of economic opportunities and effective use in market conditions.

**Key words:** tourism, potential, resources, natural resource potential, resources of the territory.

**Постановка проблеми.** Пріоритетний розвиток сфери туризму визначено в багатьох стратегічних і програмних документах України не тільки сфери туризму, але й сфери соціально-економічного розвитку країни [1; 2]. Розвиток туристичної сфери визначено ресурсним потенціалом, який формується за рахунок матеріальної, трудової, інформаційної, фінансової складової, а також багато в чому залежить від природних умов. Створення сприятливих умов для розвитку сфери туризму є одним з ключових завдань держави та визначається рівнем розвитку й станом ресурсного потенціалу певної території. Світовий досвід підтверджує наявні відмінності в рівні розвитку та стану туризму різних територій. Володіючи багатими природними ресурсами, території мають перспективи для подальшого розвитку всіх елементів ресурсного потенціалу, який виступає каталізатором економічного зростання та забезпечує високий рівень конкурентоспроможності, тоді як недостатній розвиток процесу формування, оцінювання ресурсного потенціалу для задоволення потреб потенційних туристів може бути одним із факторів, який стримує розвиток сфери туризму.

Ці обставини актуалізують необхідність подальшого дослідження та розробки комплексного підходу до формування природно-ресурсного потенціалу сфери туризму.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Ефективна діяльність будь-якого підприємства багато в чому залежить від наявних ресурсів (фінансових, матеріальних, трудових), а підприємств туристичної сфери ще й від того, якими природними перевагами (екологія, клімат, рельєф) володіє територія, на якій воно проводить свою діяльність. Закономірним є те, що проблема природно-ресурсного потенціалу останнім часом стала об'єктом пильної уваги науковців. Велика кількість монографій, дисертацій, наукових публікацій присвячена питанням розвитку туризму в Україні. Але дослідження природно-ресурсного потенціалу в контексті розвитку індустрії туризму проводились недостатньо. В процесі роботи над статтею вивчено різні погляди на поняття «потенціал», його види, зокрема природно-ресурсний, проблеми формування, методик оцінки, ефективності використання. Основна частина досліджень проводилася в рамках оцінювання потенці-

алу, наприклад підприємства (Є. Лапін [3], О. Федонін [4]), підприємств окремих галузей економіки (Є. Лапін [5], Б. Мізюк [6]), регіонів (В. Ковальов, О. Руденко, О. Басюк [7]), зокрема туристичних (А. Голод [8]), країни і загалом національної економіки (В. Савченко [9]).

Проте у більшості авторів немає не тільки єдиного трактування поняття «потенціал», але й єдності в розумінні його складових, а також сутності природно-ресурсного потенціалу та підходів до його визначення, формулювання системи завдань, яка дасть змогу охопити проблематику природно-ресурсного потенціалу для розвитку фірм туристичної індустрії в Україні.

**Формулювання цілей статті.** Метою статті є дослідження теоретичних аспектів природно-ресурсного потенціалу як основи розвитку туризму в Україні.

**Виклад основного матеріалу.** Нині туризм – це потужна індустрія, в якій задіяні велика кількість співробітників та великий капітал. Хоча обсяг туризму у ВВП України становить 1,2–1,6% [10], індустрія туризму в сукупності із суміжними галузями (близько 7% ВВП) є однією з найбільших сфер діяльності з надання послуг. Переважно через активний розвиток інфраструктури, зокрема транспортної, відкриття раніше недосліджених територій, відкриття кордонів між державами або спрощення їх перетину. Перераховані фактори в сукупності зі зростаючими доходами населення та автоматизацією діяльності, що збільшує час на відпочинок і подорожі, дають змогу виводити туризм на одну з головних позицій в економіці країни.

Без сумніву, туризм – неоднорідна за своїм складом сфера діяльності. Але, будучи каталізатором економічного розвитку, вона може забезпечити не тільки надходження в бюджет України і регіонів у вигляді податків, але й сприяти поліпшенню якості життя людей на основі використання природних ресурсів, ефективного природокористування.

Нині категорія потенціалу в роботах українських авторів, перш за все ресурсного напрямку, трактується як сукупність необхідних для розвитку певних систем ресурсів [4]. Для того щоби переконатися в цьому, слід звернутися до робіт Н. Калюжної [11; 12], присвячених потенціалу загалом та ресурсному зокрема, в яких міститься глибокий аналіз наявних дефініцій [12, с. 110–111]. Але, незважаючи на кількість думок з цієї теми, дамо характеристику поняття «потенціал» (табл. 1).

Економічний потенціал країни визначається її природними ресурсами, засобами виробництва, трудовими та науково-технічним потенціалом, накопиченим національним багатством [13, с. 82].

Таким чином, під терміном «потенціал» в рамках статті будемо розуміти джерела, можливості, ресурси

(кошти, запаси), які використовуються для вирішення будь-яких задач. У сфері туризму це визначення розглядається з урахуванням або об'єктів, потенціал яких характеризується, або завдань, для розв'язання яких може бути використано цей потенціал.

Підтримуємо думку про те, що ресурси – це «джерела і передумови отримання необхідних людям матеріальних і духовних благ, які можна реалізувати за наявних технологій і соціально-економічних відносинах» [14, с. 245]. Подібне визначення дано також у проєктах Концепції переходу України до сталого розвитку.

Пропонуємо ввести таке поняття «ресурси території для розвитку сфери туризму»: сукупність природно-кліматичних, історико-культурних та соціально-економічних об'єктів, факторів і умов, що використовуються для створення конкурентоспроможного туристичного продукту, реалізація якого сприяє соціально-економічному розвитку країни загалом та її регіонів зокрема.

Введення цієї дефініції дасть підставу розглядати будь-який регіон країни як туристську дестинацію (тобто територію, що вибирає турист для відвідування і де йому надається повний комплекс туристичних послуг), що динамічним чином розвивається.

Нині в економічній літературі можна виділити три напрями дослідження ресурсного потенціалу:

1) ресурсний потенціал як національне багатство (його оцінювання проводять за чинниками фізичного, природного та людського капіталів);

2) ресурсний потенціал як елемент бізнесу (приймає характер інвестиційного, оцінюється через показники вкладення і рентабельності інвестицій, тобто із застосуванням прибуткового, витратного та порівняльного підходу);

3) ресурсний потенціал як частина економічного потенціалу для задоволення потреб суспільства (насамперед враховуються соціальні, екологічні та інші суспільні наслідки використання ресурсного потенціалу).

Основні характеристики поняття «ресурсний потенціал», які необхідно враховувати під час дослідження цієї категорії, представлені на рис. 1.

Ресурсний потенціал можна розглядати в територіальному та галузевому аспектах. В рамках територіального аспекту виділимо такі рівні ресурсного потенціалу:

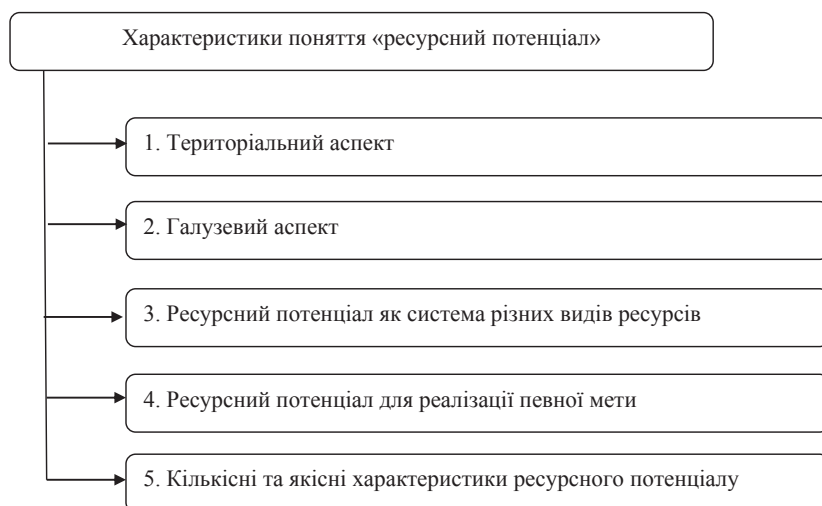
- 1) ресурсний потенціал окремого суб'єкта економіки;
- 2) ресурсний потенціал регіону;
- 3) ресурсний потенціал країни.

У певний період часу для розвитку території можуть бути затребувані різні елементи ресурсного потенціалу залежно від пріоритетів державної політики та стратегій розвитку територій. Туризм повинен не тільки при-

Сутність поняття «потенціал»

Таблиця 1

Об'єкт	Сутність
Для підприємства	Максимальний обсяг виробництва, як товарів, так і послуг, в умовах, які забезпечують повне й продуктивне використання всіх видів ресурсів, наявних у підприємстві, включаючи природні, що передбачає максимально можливу ефективність виробничої системи в найкоротші терміни.
Для регіону	Обсяг всіх наявних видів ресурсів, а також придбаних у майбутньому, які необхідні для вирішення питань соціально-економічного розвитку регіону.
Для країни	Загальна спроможність економіки країни (галузей, суб'єктів бізнесу) проводити бізнесову діяльність, виробляти, товари, роботи, послуги, задовольняти попит населення, загальні потреби, забезпечувати соціально-економічний розвиток.



**Рис. 1. Основні характеристики поняття «ресурсний потенціал»**

носити вигоду окремим підприємствам, але й сприяти соціально-економічному розвитку територій на регіональному рівні, а особливо на локальному рівні.

На наш погляд, в ресурсному потенціалі країни можна виділити природно-ресурсний (екологічний), соціальний та економічний.

Природно-ресурсний потенціал значною мірою визначає структуру економіки країни та має природну історію походження, визначається наявністю природних ресурсів, їх кількістю, якістю, поєднанням і споживчою вартістю. Таким потенціалом володіють держави через природні особливості, зокрема географічні, кліматичні, ландшафтні, геологічні. Україна є однією з найбільших за площею країн Європи, яка володіє всіма видами ресурсного потенціалу. Звісно, є як унікальні, так і схожі за характеристиками для сусідніх країн об'єкти туристичного ресурсного потенціалу.

Природний туристичний потенціал поділяють на:

- лікувально-профілактичний (бальнеологічний, фітолікувальний), що сприятливо впливає на стан здоров'я туристів;
- рекреаційний, що має позитивний вплив на емоційний стан туристів за рахунок власної унікальності та можливостей для відпочинку, спорту й дозвілля;
- окремі природні об'єкти туристичного інтересу;
- природно-антропогенний (змішаний) вид туристичного ресурсного потенціалу, що об'єднує об'єкти природного походження, за якими проведені значні роботи щодо їх зміни людиною (національні парки, дендрарії тощо).

Цей перелік потенціалів, що входять в туристичний природно-ресурсний потенціал країни, не є обов'язковим і закінченим, оскільки їх кількість зале-

жить від поставлених цілей, способів досягнення і необхідних для цього ресурсів.

Таким чином, серед чинників, які впливають на формування та розвиток туристичної мережі, можна виділити природні, соціально-економічні, культурно-історичні (існують й інші класифікації). Кожна з груп факторів поділяється на більш детальні складові елементи. Значення будь-якого фактору важливе й актуальне. Однак у цій системі передумов, без сумніву, суттєва роль належить природно-ресурсному потенціалу як визначальному та базисному в індустрії туризму. Не тільки орієнтація підприємств туристичної сфери на природні ресурси сприяє більш ефективному їх використанню, але й природні фактори мають

районоутворююче значення, навколо яких формуються осередки туристичної спеціалізації економіки країни.

**Висновки.** Розвиток і розміщення підприємств туризму і всього, що прямо або побічно пов'язане з індустрією туризму, підпорядковане вирішенню таких завдань, як створення умов для якісного відпочинку людей з максимальними зручностями, доступними послугами; охорона й раціональне використання природних ресурсів.

З огляду на те, що ресурси – це джерело отримання необхідних людям благ, а потенціал – сукупність наявних засобів і можливостей досягнення певної мети, вирішення поставлених завдань, можна припустити наявність тісного зв'язку між поняттями «ресурси» та «потенціал», тобто ресурси є базою потенціалу, його матеріальною складовою. В ресурсному потенціалі країни виділено природно-ресурсний (екологічний), соціальний і економічний. Природно-ресурсний потенціал має країна завдяки природним особливостям; він має природну історію походження, визначається наявністю природних ресурсів, їх кількістю, якістю та можливістю використання для досягнення соціально-економічного ефекту.

Запропоноване поняття «ресурси території для розвитку сфери туризму» істотно відрізняється від поняття «туристичні ресурси», оскільки, крім об'єктів туризму, воно включає чинники й умови, що сприяють розвитку сфери туризму на певній території.

В контексті вищевикладеного напрямом подальших досліджень є визначення ефективності використання ресурсних можливостей території для розвитку сфери туризму, залежності соціально-економічного розвитку території від виробництва та реалізації туристичного продукту.

#### Список використаних джерел:

1. Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 року № 275-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249935442>.
2. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 року № 168-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501>.
3. Лапин Е. Экономический потенциал предприятия: монография Сумы: ИТД «Университетская книга», 2002. 310 с.
4. Федонін О., Репіна І., Олексик О. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2003. 316 с.

5. Лапин Е. Экономический потенциал предприятий промышленности: формирование, оценка, управление: дисс. ... докт.экон. наук: спец. 08.07.01. Сумы, 2006. 432 с.
6. Мізюк Б., Ільчук О., Дуда С. Економічний потенціал торговельного підприємства: структура, оптимізація, стратегічне управління. Львів: вид-во Львівської КА, 2011. 260 с.
7. Дослідження рівня використання економічного потенціалу регіону: монографія / за ред. В. Семенова, О. Руденко. Одеса: Одеський національний економічний університет, 2012. 150 с.
8. Голод А. Безпека регіональних туристичних систем: теорія, методологія та проблеми гарантування: монографія. Львів: ЛДУФК, 2017. 340 с.
9. Савченко В. Потенціал національної економіки України: монографія. Чернігів: ЧДІЕіУ, 2009. 273 с.
10. Державна служба статистики: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Калюжна Н. Потенціал системи управління підприємством: методологія, оцінювання та моделювання: монографія. Луганськ: СПД Резніков, 2013. 548 с.
12. Калюжна Н. Ресурсна концепція трактування потенціалу в економіці: сутність та обмеження у застосуванні. Проблеми економіки. 2014. № 2. С. 108–114. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon\\_2014\\_2\\_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2014_2_16).
13. Васильківський Д. Формування поняття економічного потенціалу як фактору підвищення конкурентоспроможності підприємства. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2011. № 5. Т. 1. С. 80–83.
14. Реймерс Н. Природопользование: словарь-справочник. Москва: Мысль, 1990. 637 с.

УДК 330.341.1

**Гоменюк М.О.,**  
кандидат економічних наук, доцент,  
доцент кафедри менеджменту,  
*Уманський національний університет садівництва*

## МЕНЕДЖМЕНТ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НАПРЯМІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

**Гоменюк М.О. Менеджмент інноваційної діяльності в напрямі розвитку сільського господарства на регіональному рівні.** У статті досліджено принципи та методику інноваційної діяльності щодо розвитку сільського господарства на регіональному рівні. Визначено принципові засади реалізації інноваційної політики для розвитку сільського господарства у регіоні. З'ясовано, що інноваційний розвиток сільського господарства регіону передбачає ефективне використання науково-технічного потенціалу регіону, інтеграцію науки, освіти і виробництва, технологічну модернізацію економіки на базі інноваційних технологій. Вирішення такого роду завдання вимагає створення належних умов: відповідної інфраструктури інноваційної діяльності; сукупності матеріальних, технічних, законодавчих та інших засобів, що забезпечують інформаційне, експертне, маркетингове, фінансове, кадрове та інше обслуговування інноваційної діяльності. Встановлено, що нині не повною мірою застосовуються принципи реалізації інноваційної політики в напрямі розвитку сільського господарства. Окреслено принципи державної підтримки інноваційної діяльності у сфері сільського господарства на регіональному рівні. Резюмовано, що реалізація інноваційної політики у сільськогосподарській галузі на рівні регіонів сприятиме зростанню економічної ефективності та зниженню ризиків як у галузі, регіоні, так і в Україні загалом.

**Ключові слова:** менеджмент, інноваційна діяльність, сільське господарство, регіональний розвиток, держава, регіон.

**Гоменюк М.А. Менеджмент инновационной деятельности в направлении развития сельского хозяйства на региональном уровне.** В статье исследованы принципы и методика инновационной деятельности по развитию сельского хозяйства на региональном уровне. Определены принципиальные основы реализации инновационной политики для развития сельского хозяйства в регионе. Выяснено, что инновационное развитие сельского хозяйства региона предусматривает эффективное использование научно-технического потенциала региона, интеграцию науки, образования и производства, технологическую модернизацию экономики на базе инновационных технологий. Решение такого рода задания требует создания условий: соответствующей инфраструктуры инновационной деятельности; совокупности материальных, технических, законодательных и других средств, обеспечивающих информационное, экспертное, маркетинговое, финансовое, кадровое и иное обслуживание инновационной деятельности. Установлено, что в настоящее время не в полной мере применяются принципы реализации инновационной политики в направлении развития сельского хозяйства. Определены принципы государственной поддержки инновационной деятельности в сфере сельского хозяйства на региональном уровне. Резюмировано, что реализация инновационной политики в сельскохозяйственной отрасли на уровне регионов будет способствовать росту экономической эффективности и снижению рисков как в отрасли, регионе, так и Украине в целом.

**Ключевые слова:** менеджмент, инновационная деятельность, сельское хозяйство, региональное развитие, государство, регион.